

Ingrīda Burāne, *Mg. art.*,

Latvijas Mākslas akadēmija

Viktors Hausmanis (06.12.1931.–18.03.2023.)

Uzrunāta rakstīt šīs rindas, nedaudz satrūkos. Kā, kāpēc? Kāpēc neviens no desmitiem audzēkņu literatūras un teātra nozarē, neviens no pētniekiem Literatūras, mākslas un folkloras institūtā? Neviens no Teātra darbinieku savienības vai Rakstnieku savienības kolēģiem, ar kuriem kopā būs vairāk nekā pusgadsimtu? Labi, ir jau tiesa, grūti atrast vēl kādu laikabiedru, ja aizsauc 91 gada vecumā un gados jaunākiem literatūrzinātniekiem, teātra speciālistiem vairumam ir visai šaurs ieskats par akadēmiķa, Latvijas Zinātņu akadēmijas Lielās medaļas laureāta (2007) darbības atceri, jo viņa ražīgākie gadi veltīti Latvijas kultūrvēsturei okupācijas režīmā.

Neviens neizvēlas dzīves posmu, kurā jādzīvo, jāpadara nedarītais, jāsteno likteņa uzliktais. Var tikai apbrīnot Viktoru Hausmani, ar kādu mērķtiecību un uzticību

Ceļā uz Nacionālā teātra 2019./2020. sezonas atklāšanu.

No kreisās: Rita Ausma Hausmane, Viktors Hausmanis un atvadu rindu autore.

Foto: no personīgā arhīva

savai profesijai (faktiski divām atšķirīgām humanitāro disciplīnu jomām – literatūrai un teātra mākslai), siltu iejūtību viņš savā stāvajā, smalkajā rokrakstā dienu no dienas rindoja rakstu zīmes laikrakstu un žurnālu publikācijām, topošajām grāmatām, lekcijām, starptautiskām konferencēm. Daļu no veikuma sauso burtu un ciparu kārtojumā var atrast LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta sagatavotajā un izdotajā brošūrā “Viktors Hausmanis. Bibliogrāfija. 1956–2011”. Nedaudz vairāk nekā simt lappušu rāda Raiņa pētnieka, dramaturģijas sapratēja, teātra gara spodrinātāja domu un jūtu pasauli. Tā lasāma, izzināma, tālāk interpretējama un izmantojama. Lādes, kurās ielocītās derīgās mantas vēl būs pārcilājamas kā darba dienās, tā svētku reizēs. Protams, Plūdoņa balvas laureāts (1996) nebūtu iespējis viņam uzticēto vezumu ne vilkt, ne stumt viens. Allāž palīdzīgi visos brīžos bija uzticamā dzīvesbiedre Rita Ausma Hausmane (1932–2022) un kolēģi visās darba vietās.

Ar labi izglītoto, cerību spārnoto Latvijas Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta jauno speciālistu iepazīnos 1965. gada septembrī, kad intervēju Kārli Kundziņu par iecerēto Raiņa Kopotu rakstu tapšanu. Manuskriptu pieblīvētajā telpā sarunai pieslēdzās tolaik iecerēto akadēmisko rakstu pamatprincipu līdzautors un Raiņa tekstu tulkotājs, šifrētājs, salīdzinātājs. Tā mūsu sarunas par Raini, dramaturģiju, teātri nepārtrūka 58 gadu garumā. Kopīgas intereses, kopīgi pārspriedumi, reizēm kopīgi redzējumi, vēlāk jau kopīgas mājas viesības, kopīgi grāmatu atklāšanas svētki. Šaurajā Rīgā ceļu un krustceļu nav tik daudz, lai ik dienu nesatiktos klātienē vai neklātienē.

Ja gauži privāti atskatos uz Viktora Hausmaņa personības atspulgu Latvijas kultūrā, tad viņa nozīmi un pagaidām vēl nenovērtējamo pienesumu varu raksturot kā zaļojošu trejlapīti, pļavas āboliņu (*Trifolium pratense*). Pazīstams katram zemniekam kā vērtīgs augs ar stipru sakņu sistēmu, daudzgadīgs un atsevišķām lapiņām sirdsveida formā. Tās savstarpēji saistītas, cita citu papildinošas.

Pirmā lapiņa ietver Pedagoģa sūtību. Ne tāpēc vien, ka absolvējis Latvijas Valsts Pedagoģisko institūtu (1954) un ilgus gadus bijis docētājs, profesors Latvijas Valsts konservatorijas (tagad – Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija) Teātra fakultātē, arī Latvijas Kultūras akadēmijā un Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātē, kur desmitu desmitiem studentu atvēris pirmās nojausmas par latviešu teātra un latviešu drāmas vēsturi. Bet galvenokārt tāpēc, ka Viktora Hausmaņa iekšējais dzinulis bija izglītot, dot gara vērtību neaptveramību visos iespējamajos veidos – ar recenzijām, grāmatām, lekcijām, konferencēm Latvijā, ārvalstīs. Būdams institūta direktors, Viktors Hausmanis sekmēja savas paaudzes kultūras vērtību radītāju (Gundega Grīnuma, Lilija Dzene, Valentīna Freimane, Ruta Čaupova un daudzu citu), vēlāk arī jaunāko paaudžu augsni un pašnoskaidrošanos.

Otrajai lapiņai piešķiru maz izsakošo apzīmējumu – Skaistuma alcējs. Viktora Hausmaņa ikdienas tēls, sakoptība, vīrišķīgā elegances rādīja kādu noteiktu vērtību

mēru: tiecību pēc ētiskā un estētiskā vienības. To viņš meklēja gan dramaturģijas analīzēs, gan uz teātra skatuvēm, gan, apjūsmojot skaistas un meistarīgas aktrises savās monogrāfijās "Lilija Ērika" (1968), "Sarunas ar Felicitu Ertneri" (1977), "Lilita Bērziņa" (1980), "Alma Ābele" (1983), "Velta Līne" (1986), jubileju veltījumos un enciklopēdiskās uzziņās par citām nozīmīgām un talantīgām aktrisēm. Visi šie un daudzi citi Viktora Hausmaņa meklējumi, atradumi, fiksējumi sēja, sasien pagātņi ar nākamību, skatuves mākslas pēctecību, kas stāv pāri ikdienas pliekanībai un intrigām.

Un trešā lapa, kura ietver visu, – Patriots. Vienmēr un visos laikos. Viņš nepieņēma tēvu zemes sašķeltību, viņš ar savu sūro un neatlaidīgo darbu kopa latvietību visās iespējamās formās, veidos. Atmosfēra un atgūtās neatkarības gados kā galveno uzdevumu Viktors Hausmanis turēja rūpi par sadalītās tautas, kultūras vienošanu. Ar Anšlava Eglīša, Mārtiņa Zīverta, trimdas aktieru atvešanu tautas dzīves aprītē, kopīgajā asinsritē. Tas viņam bija tikpat svarīgi kā zeme, saule un lietus, lai Zvejniekciema dobēs labi augtu paša stādītie, aprūpētie kartupeļi, sīpoli un cukurzirņi.

Uguns un nakts pastāvēs vienmēr. Kamēr pastāvēs Latvija un latvieši, nopietni aptvert, saprast vēstures mantojumu, kultūras pēctecību, gaitu, telpu nebūs iespējams bez Viktora Hausmaņa darītā, padarītā.